

# Адукацыя і рэгіянальнае развіццё: баварскі акцэнт



Галіна Верамейчык

Галіна Верамейчык — каардынатар праграм ГА “Фонд імя Льва Сапегі”.  
E-mail: galusha16@km.ru

Складанасць і шматаблічча праблемаў, што напаткалі чалавецтва на парозе XXI стагоддзя, сталіся новым выклікам для адукацараў і адукацыйных устаноў. Якой павінна быць адукацыя, каб яна садзейнічала разуменню грамадзянамі ўзаемазалежнасці паміж навакольным асяроддзем, эканомікай і сацыяльнай сістэмай? Як забяспечыць удзельнікаў навучання не толькі неабходнымі ведамі, але і спрыяць асэнсаванню і засваенню шэрагу новых каштоўнасцяў? Як уключыць у адукацыйны працэс не толькі дзяцей і моладзь, але і дарослых? Праз якія формы наблізіць навучанне да штодзённых клопатаў і патрэбаў асобы і мясцовых супольнасцяў? Гэтыя і іншыя пытанні абмяркоўваюцца сёння на міжнародных і нацыянальных сустрэчах адукацараў па выпрацоўцы новых падыходаў да асветніцкай дзейнасці на карысць устойлівага развіцця.

Менавіта роздум над падобнымі пытаннямі падштурхнуў ГА “Фонд імя Льва Сапегі” да распрацоўкі праекта “Адукацыя і ўдзел — унёсак ва ўстойлівае развіццё”, які быў здзейснены ў канцы 2003 — першай палове 2004 гг. у супрацоўніцтве з экспертамі ГА “Экадом” і нямецкімі партнёрамі — Інстытутам міжнароднага супрацоўніцтва пры Нямецкай Асацыяцыі народных вышэйшых школ (Бонн) і Народнай вышэйшай школай Рэген (Баварыя).

Праект быў скіраваны на падтрымку асветніцкіх ініцыятыў у малых населеных пунктах Беларусі і выпрацоўку праекта канцэпцыі Клубаў устойлівага развіцця як формы асветы і актывізацыі насельніцтва. Пад час праекта грамадскія актывісты і мультыплікатары з Фаніпаля, Івянца і вёскі Пагост Салігорскага раёна мелі магчымасць атрымаць дадатковыя веды аб Канцэпцыі ўстойлівага развіцця, формах і спосабах удзелу насельніцтва ў прыняцці рашэнняў (згодна з Законам РБ аб мясцовым кіраванні і самакіраванні), формах і метадах неформальнай адукацыі дарослых і г.д. Значнымі кампанентамі праекта сталіся семінар па распрацоўцы накірункаў дзейнасці мясцовых ініцыятыў і праекта Канцэпцыі клубаў, а таксама знаёмства з нямецкай сістэмай адукацыі дарослых пад час навучальнага візіту ў Баварыю. Менавіта апошняя падзея і прысвечаны дадзены артыкул.

## Сістэма адукацыі дарослых

Германія — краіна з развітай сістэмай адукацыі дарослых, якая з’яўляецца самастойнай і незалежнай часткай нацыянальнай адукацыйнай сістэмы. Баварыя, як і іншыя федэральныя землі, мае вельмі стракаты і разнастайны “адукацыйны ландшафт”. Можна сказаць, што апісаць дзейнасць усіх устаноў і асветніцкіх ініцыятыў не ўдавалася нікому і ніколі. Перш за ўсё таму, што няма дакладнае статыстыкі. Згодна з Законам аб падтрымцы адукацыі дарослых абавязковай рэгістрацыі і дзяржаўнай акрэдытацыі падлягае дзейнасць толькі тых арганізацый, якія прэтэндуюць на бюджэтны фінансавы сродкі. Цікавым з’яўляецца таксама той факт, што дзяржава (зямля Баварыя) адмаўляецца ад стварэння дзяржаўных адукацыйных устаноў для дарослых. Роля дзяржавы абмяжоўваецца стварэннем

юрыдычных рамак і фінансавай падтрымкай адукацыі дарослых. Пры гэтым захоўваецца самастойнасць арганізацый у выбары сферы дзейнасці, планаванні навучальных праграм, найму персоналу. Высокая ступень свабоды і самастойнасці адукацыйных устаноў з’яўляецца гарантыяй забеспечэння разнастайных і спецыфічных адукацыйных патрэбаў. Такі падыход вельмі цесна звязаны з прынцыпам плуралізму. Сярод заснавальнікаў адукацыйных арганізацый знаходзяцца вельмі розныя групы і арганізацыі: каталіцкая і пратэстанцкая цэрквы, аб’яднанні сялянаў і прадпрыемальнікаў, прафсаюзы, палітычныя партыі, мясцовае самакіраванне (камуны) і інш.

Шматлікія арганізацыі і ўстановы прапануюць каротка- і доўгатэрміновыя праграмы, курсы, семінары, якія могуць быць скіраваны на развіццё асобы, пазнан-

не грамадства, навучанне ў палітычнай альбо прафесійнай сферы. Дзяржава падтрымлівае мерапрыемствы рознага кшталту, галоўнае, каб яны спрыялі выхаванню асобы, здольнай да самавызначэння і адказнасці, а таксама да рэалізацыі сваіх правоў у асабістым, грамадскім, прафесійным і палітычным жыцці. Хацелася б таксама адзначыць сацыяльны характар адукацыі. Найбольшай падтрымкай карыстаюцца арганізацыі, якія працуюць у сельскай мясцовасці альбо адрасуюць свае паслугі такім групам, як беспрацоўныя, бежанцы, асобы з ментальнымі і фізічнымі абмежаваннямі і г.д. Звярнуўшыся да статыстыкі, можам адзначыць, што дарослыя баварцы вельмі актыўна карыстаюцца сваімі правамі на адукацыю. Так, на працягу 2000 г. 5,4 млн. баварцаў бралі ўдзел у звыш 260 000 адукацыйных мерапрыемствах. У параўнанні з дадзенымі 1976 г., колькасць удзельнікаў павялічылася больш чым на 40%. Відавочна, што Баварыя хуткім крокам набліжаецца да так званага “грамадства ведаў”.

### Народныя вышэйшыя школы як цэнтры мясцовага развіцця

Народныя вышэйшыя школы з’яўляюцца амаль што адным з самых распаўсюджаных тыпаў навучальных устаноў для дарослых. Па ўсёй Германіі іх колькасць складае каля тысячы, а непасрэдна ў Баварыі на сённяшні дзень функцыянуе 218 школ, якія на ўзроўні зямлі аб’яднаны ў парасонавую структуру — Баварскі саюз народных вышэйшых школ. Часцей за ўсё заснавальнікам НВШ выступае мясцовае самакіраванне (камуны) альбо іх аб’яднанні. Таму народныя вышэйшыя школы можна разглядаць як муніцыпальныя цэнтры адукацыі і культуры, якія спрыяюць мясцоваму развіццю. Адным з галоўных прынцыпаў дзейнасці народных вышэйшых школ з’яўляецца задавальненне адукацыйных запатрабаванняў мясцовага насельніцтва і стварэнне магчымасцяў для адукацыі на працягу ўсяго жыцця для сацыяльна выключаных асобаў альбо для людзей, якія з-за розных прычын маюць абмежаваны доступ да адукацыі. Таму тэматыка курсаў і семінараў ахоплівае вельмі шырокае кола пытанняў і можа быць прадстаўлена наступным чынам:

- палітыка — грамадства — навакольнае асяроддзе (гісторыя, сацыялогія, эканоміка, права, педагогіка, філасофія, псіхалогія, краязнаўства і прыродазнаўства, тэхніка і навакольнае асяроддзе, сям’я і хатняя гаспадарка, спецыяльныя праграмы для замежных грамадзянаў, людзей з абмежаваннямі, моладзі, састарэлых);
- праца і прафесія (інфармацыйныя тэхналогіі, офісная праца, трэнінгі па асновах гандлю, вузкія прафесійныя курсы);
- мовы (больш за 40 замежных моў, курсы нямецкай мовы для немцаў, курсы нямецкай мовы для замежнікаў);
- здаровы лад жыцця (трэніроўкі, рэлаксацыйныя тэхнікі, праграмы псіха-сацыяльнага папярэджання, захворвання, першая дапамога, палітыка і сістэма аховы здароўя);

- культура і творчасць (разуменне мастацтва, малярства, праца з тэкстылем, мода, рукадземе, літаратура, тэатр, літаратурная практыка, разуменне музыкі, танцы, фота- і відэаздымка);
- спецыяльныя праграмы (базавая адукацыя, падрыхтоўка да атрымання атэстата сталасці, барацьба з непісьменнасцю).

Нам давялося пазнаёміцца з дзейнасцю двух народных вышэйшых школ — у Каме і нашага партнёра ў Рэгене. Школа ў Рэгене была заснавана трохі больш за дзесяць год таму і ўяўляе сабой вельмі цікавы прыклад.



Перш за ўсё нам падалася цікавай гісторыя яе стварэння. Пасля таго як у гарадку быў зачынены шпіталь, паўстала невялікая група аднадумцаў, якая прапанавала мясцовым уладам адкрыць у пустым будынку народную вышэйшую школу. Але камуна Рэгена была не ў стане падтрымліваць такую ўстанову хаця б з-за невялікага памеру мясцовага бюджэту. Тады былі праведзены перамовы з шэрагам суседніх камун і было заснавана грамадскае аб’яднанне, мэтай якога было адкрыццё народнай вышэйшай школы, якая б абслугоўвала насельніцтва Рэгена і жыхароў суседніх мясцовасцяў. Праца пачыналася фактычна з арэнды некалькіх пакояў для вечаровых курсаў. З цягам часу, дзякуючы падтрымцы камун-заснавальніц, якія пералічваюць штогод на рахунак аб’яднання ўнёсак, адпаведны колькасці жыхароў камуны, а таксама датацыям зямлі Баварыя і прыбытку ад асабістай дзейнасці, будынак былога шпіталю цалкам быў перададзены пад школу. Гэта дазволіла прапаноўваць мясцовым жыхарам вельмі шырокі спектр паслугаў — ад кампутарнага навучання і замежных моў да заняткаў гімнастыкай і ёгай.

Па-другое, пад кіраўніцтвам школы працуе яшчэ шэраг рэгіянальных пляцовак у невялікіх мястэчках і гарадках. Наша група мела магчымасць наведаць адну з такіх пляцовак у Цвізелі, якая спецыялізуецца на праграмах па дрэваапрацоўцы і металаапрацоўцы. На базе невялікіх майстэрняў асобы з ліку беспрацоўных альбо тых, хто жадае атрымаць базавую падрыхтоўку ў дадзенай галіне, могуць прайсці курс практычнага навучання. Па заканчэнні курса ўдзельнікі нават не атрымліваюць сертыфікат, але, тым не менш, ён карыстаецца попытам.

Па-трэцяе, гэта школа незвычайная тым, што ў распараджэнні калектыву ёсць свой невялікі, але вельмі камфартабельны гатэль. Гэта дазваляе па-іншаму будаваць стратэгію развіцця адукацыйнай працы. Прапаноўваць доўгатэрміновыя курсы для людзей з іншых мясцовасцяў, ладзіць рэгіянальныя і міжнародныя канферэнцыі і г.д.

Наступнае, што было адзначана беларускай групай, гэта вельмі цесныя сувязі, супрацоўніцтва і кааперацыя з цэлым шэрагам арганізацый, дзяржаўных і недзяржаўных, камерцыйных і некамерцыйных. Традыцыйна наладжана вельмі шчыльнае супрацоўніцтва са Службай занятасці насельніцтва, якая накіроўвае навучэнцаў і, зразумела, фінансуе выдаткі, звязаныя перакваліфікацыяй беспрацоўных. Школа актыўна ўдзельнічае ў абмеркаванні мясцовых праблем, планаванні праграм і праектаў, якія маюць значэнне не толькі для горада, але і для ўсяго рэгіёна. Так, напрыклад, школа актыўна ўдзельнічала ў працэсе распрацоўкі мясцовага Плана дзеянняў 21, планаванні стратэгіі развіцця мясцовага турызму.

На сённяшні дзень турызм становіцца адной з найбольш перспектывных кірункаў дзейнасці для рэгіёна, паколькі традыцыйныя вытворчасці — сельскагаспадарчая, шкляная і г.д., не прыносяць дастатковага прыбытку. Рэген — гародок з 13 тысячамі насельніцтва — знаходзіцца недалёка ад чэшскай мяжы і належыць да тыповай правінцыі, дзе не вельмі лёгка знайсці працу і ўзровень жыцця значна ніжэйшы, чым у буйных гарадах. Гэта тэрыторыя Баварскага Лесу — курортнай і турыстычнай мясцовасці з вельмі маляўнічымі горнымі ландшафтамі і краявідамі, частка якой была абвешчана ў 1970 г. Нацыянальным Паркам. Горад часта называюць “пяралінай на рацэ”. Дзякуючы прыродным ландшафтам, клімату і захаванню традыцый турысты маюць магчымасць адпачыць тут у любую пару году. Узімку пакатацца на горных лыжах, вясною — павандраваць пешшу альбо на веласіпедзе па мясных альбо горных сцежках, летам паспрабаваць свае сілы ў лоўлі рыбы ў чыстых водах горных рачулак, а восенню — пазбіраць грыбы. У маленькіх мястэчках можна наведаць вельмі цікавыя музеі, якія прапануюць пазнаёміцца з традыцыямі рэгіёна. Да таго ж, шматлікія мясцовыя святы і фестывалі, бровары і гасцёўні робяць гэтае месца вельмі прывабным для турыстаў. Але толькі прыродных умоваў на сённяшні дзень недастаткова. Канкурэнцыя з боку бліжэйшых суседзяў — чэхай і іншых усходніх і паўднёвых краін — патрабуе ўдасканалення і сучасных падыходаў, а таксама, адпаведна, падрыхтаваных кадраў. Пры народнай вышэйшай школе ў Каме была створана Акадэмія турызму, якая прапаноўвае шэраг курсаў і семінараў для супрацоўнікаў і ўладальнікаў гатэляў, рэстаранаў, гасцёўняў і г.д.

Вельмі актыўна развіваецца міжнароднае супрацоўніцтва. Народная вышэйшая школа ў Рэгене сталася цэнтрам “сустрэчы Захаду з Усходам”. Штогод тут ладзяцца міжнародныя сустрэчы і спатканні для адукацыйнага і менеджэраў устаноў адукацыі дарослых, вядзецца шэраг сумесных праектаў з партнёрамі з Чэхіі, Украіны, Польшчы, Балгарыі і інш. краін. Гэта таксама

дае магчымасць гаспадарам рабіць прамоцыю рэгіянальнай культуры і садзейнічаць развіццю міжнародных сувязяў паміж прадстаўнікамі мясцовай супольнасці і новымі еўрапейскімі суседзямі.

## Экалагічная адукацыя

Экалагічная адукацыя сталася неад’емнай часткай нефармальнай адукацыі дзяцей, моладзі і дарослых паўсюдна ў Германіі. Згодна з Канстытуцыяй Зямлі Баварыя фармаванне адказнага і свядомага падыходу да прыроды і навакольнага асяроддзя адносіцца да адных з найвышэйшых мэтаў адукацыі. Прычым хацелася б адзначыць, што ахова навакольнага асяроддзя і экалагічная асвета насельніцтва з’яўляецца даволі даўняй традыцыяй на тэрыторыі Баварыі. Так, напрыклад, яшчэ ў 1882 г. было заснавана Таварыства “Баварскі Лес”, якое аб’яднала людзей, зацікаўленых у захаванні прыроды, ландшафтаў і культуры роднага краю, а таксама аматараў падарожжаў. Сёння таварыства мае 62 аддзяленні ў розных кутках рэгіёну, праводзіць шэраг асветніцкіх, адукацыйных, выдавецкіх праектаў, клапаціцца аб развіцці інфраструктуры парку і адкрыцці яго чароўнай прыгажосці як мага большай колькасці наведвальнікаў. У 1913 годзе быў заснаваны Саюз Аховы навакольнага асяроддзя, які практычна на працягу дзесяцігоддзя стаўся агульнабаварскім саюзам. На сённяшні дзень гэта арганізацыя налічвае каля 165 000 сябраў і мае каля 770 мясцовых груповак, якія падтрымліваюць дзейнасць Саюза валанцёрскай працай, сяброўскімі складкамі і ахвяраваннямі.

Але найбольшую ўвагу экалагічнай тэматыцы непасрэдна ў адукацыйнай дзейнасці пачалі надаваць у апошняй трэці дваццатага стагоддзя, калі разгарнуліся шырокія дыскусіі аб экалагічным крызісе і праблемах навакольнага асяроддзя. Дзякуючы партнёрству паміж дзяржаўнымі і недзяржаўнымі арганізацыямі, удалося стварыць шырокую і вельмі гнуткую сістэму экалагічнай асветы, у якую ўваходзяць муніцыпальныя цэнтры, грамадскія арганізацыі, цэрквы і г.д. У канцы дзесяностых гадоў Міністэрства навакольнага асяроддзя прыняло шэраг пастановаў пад лозунгам “Больш экалагічнай адукацыі для Баварыі”. Былі выдаткаваны сродкі на падтрымку асветніцкай дзейнасці па пытаннях экалогіі і ўстойлівага развіцця і заключаны кантракты з шэрагам моладзевых, экалагічных і адукацыйных аб’яднанняў. Было створана трыццаць “станцый навакольнага асяроддзя”, якія падтрымліваюць экалагічнае навучанне інфармацыйна і метадычна. Як вынік сёння ў Баварыі ладзіцца каля 7000 мерапрыемстваў у год, якія наведваюць звыш 190 000 удзельнікаў, апроч таго больш за 200 000 чалавек наведваюць выставы, прысвечаныя экалагічнай праблематыцы. Далейшаму пашырэнню адукацыйнай працы прысвечаны таксама раздзел Плана дзеянняў 21 для Баварыі, дзе спланаваны найбольш актуальныя адукацыйныя мерапрыемствы для дашкольнай, школьнай і прафесійнай адукацыі, а таксама для ўстаноў пазашкольнай адукацыі, адукацыі дарослых і СМІ.

Патрэбна таксама адзначыць разнастайнасць педагогічных падыходаў, форм і метадаў экалагічнага на-

вучання. У дадзенай сферы фактычна адмовіліся ад так званай “знанийовай парадигмы”. Большасць праграм, асабліва для дзяцей і моладзі, будуюцца на падставе педагогікі досведу альбо нават прыгод, што па-нямецку гучыць як *Erlebnispädagogik*. Галоўная ідэя дадзенага падыходу — стварыць пад час навучання такое асяроддзе, якое дазваляе ўдзельніку не толькі атрымаць веды, але, можа, найперш “пражыць” і пазнаць навакольнае асяроддзе вачамі, сэрцам, пачуццямі. Паколькі мэтай экалагічнага навучання з’яўляецца не толькі шырокае інфармаванне насельніцтва аб праблемах і дасягненнях у гэтай галіне, але і падвышэнне матывацыі да “ўстойлівага ладу жыцця”.

Пад час побыту ў Германіі нашай групе пашчасціла наведаць Інфармацыйны Дом ландшафтнага запаведніка “Баварскі Лес”, дзе мы мелі магчымасць адчуць такі падыход. Галоўнай мэтай дадзенай установы з’яўляецца падвышэнне экалагічнай свядомасці праз распаўсюджванне інфармацыі, арганізацыю выстаў, канферэнцый, лекторыяў, экскурсій і інш. Наведвальнікі могуць скарыстаць літаратуру з экалагічнай бібліятэкі, прагледзець відэафільмы, пазнаёміцца з канструкцыяй і прынцыпамі функцыянавання энергазберагаючых устаноў. Для дзяцей пабудаваны спецыяльны дзіцячы куток, у выглядзе сцяжынкі праз балота, ідучы па якой можна сустрэць розных жывёл альбо зазірнуць у птушынае гняздо. Але, на нашу думку, галоўным выхаваўчым рэсурсам з’яўляецца сам дом, пабудаваны з выкарыстаннем самых сучасных экалагічных тэхналогій.



Будынак можна аднесці да пабудовы нулявога ўзроўню энергаспажывання:

- ён выкананы з драўніны і мае экалагічную ізаляцыю з целюлозы і драўлянай стружкі;
- мае вокны і шкляныя фасады спецыяльнай канструкцыі, якія скарачаюць страты энергіі;

- абсталяваны сонечным калектарам, які выкарыстоўваецца для нагрэву вады і ацяплення будынка, лішкі атрыманай энергіі здаюцца ў агульную энергасістэму;
- мае цікавую сістэму кандыцыянавання і вентыляцыі, аснову якой складае земляны калектар, што дазваляе летам у спякотны час захоўваць у будынку прахалоду, а зімой — падаграваць паветраныя масы энергіяй глебы. Дзякуючы значнай тэрмічнай масе ён можа выкарыстоўвацца ў сістэмах пасіўнага сонечнага ацяплення;
- забяспечаны ўстаноўкай для дадатковага ацяплення ў зімовы час, якая выкарыстоўвае экалагічныя віды паліва;
- абсталяваны сістэмай эканоміі вады і электраэнергіі.

І таму, якія мерапрыемствы тут не ладзіліся б, незалежна ад тэмы і зместу ўдзельнікі далучаюцца да экалагічнай адукацыі праз знаёмства з домам.

\*\*\*

Тыдзень праляцеў незаўважна. Нам давялося пабачыць толькі невялічкую частку з таго, што робіцца шматлікімі арганізацыямі і ўстановамі. Але сярод высноваў, зафіксаваных удзельнікамі пад час падсумавання праекта, ёсць некалькі, якія падаюцца нам важнымі і актуальнымі для развіцця адукацыйнай дзейнасці ў Беларусі.

Найперш, скіраванасць асветніцкіх і адукацыйных мерапрыемстваў на захаванне традыцый, на аднаўленне і ўзмацненне культурнай адметнасці. Знаёмства з Баварыяй, дзе шануюцца і старанна захоўваюцца мясцовыя дыялекты, якія нават могуць вывучацца на факультатыўнай аснове ў школах, надае моцны імпульс для пераасэнсавання беларускай рэчаіснасці. Да таго ж тут зберагаецца не толькі мова, захоўваюцца традыцыі, якія становяцца падмуркам для праграм эканамічнага і сацыяльнага развіцця. Некалькі год таму быў створаны Кансорцыум, які падтрымлівае вытворчасць і распаўсюджванне тавараў, вырабленых у дадзеным рэгіёне і адпаведна колішніх тэхналогій. Прыкладам могуць служыць цукеркі хатняй вытворчасці альбо традыцыйная вопратка.

Другой адметнай рысай адукацыі дарослых з’яўляецца арыентацыя на запатрабаванні і інтарэсы мясцовага насельніцтва. Гэта становіцца магчымым дзякуючы вялікай ступені самастойнасці адукацыйных арганізацый. І, нарэшце, важным і неабходным для падтрымкі працэсаў устойлівага развіцця нам падалося ўтрыманне балансу паміж адданасцю традыцыям, скіраванасцю на мясцовыя інтарэсы і ўлікам глабальных тэндэнцый.